

XLIV. A VISSZACSATOLÁS KÉRDÉSE.

Török háború. Pestis. A Szentháromság szobra. Megyerendezés. Arad, Zaránd és Csanád egyesítésének terve. Az első jegyzőkönyvek. A Részek s a katonai területek ügye az országgyűlésen. Az 1741: XVIII. t.-cz. Az 1741. évi nemzeti fölkelés. A Haller-ezred lázadása. Andrássy Zsigmond főispáni helytartó. Az aradi parancsnok és a ráczok hatalmaskodásai. Grassalkovics kineveztetése.

Péroról lázadása után csak lassankint állt helyre a nyugalom Arad és Zarándmegyében. A gyér népességet nemcsak az erdőhegyi csata fogyasztotta, hanem a kivándorlás is, mivel Kúvin, Kovaszincz, Kerek, Moroda, Gyarmat, Csigerel, Komlós, Siria és Mikelaka helységekből a zavarok elől összesen 109 család keresett menedéket, az ú. n. bánásgiban¹⁾. Az 1737—39. év török háborúi szintén nem voltak alkalmasak arra, hogy Aradban való letelepedésre vonzzák az embereket, mivel híre járt, hogy a török nemcsak Belgrádot, hanem Temesvárt is vissza akarja venni. *De Blois* alezredes, az aradi vár parancsnoka, a hogy lehetett, az aradi várat is erősítette. Az aradiak nemcsak a vármunkákhoz adtak elég embert, hanem a marosi nemzeti katonaságot is mindannyiszor kiegészítették Arad várában a helyőrség teendőinek végzésében²⁾. Aradvárosa 30 kr. napszám mellett a tábor rendelkezésére állandóan 4 fuvarost tartott, a mi neki magának 400, egyeseknek pedig 1983 frt 56 krajczárjába került, míg a katonák ellátása és beszállásolása 7624 frt 28 krajczárral terhelte a város pénztárát. Ezt a tételt csak úgy érthetjük meg eléggé, ha tudjuk, hogy a háború idejében az árvíz, pestis és marhadög szintén rendkívüli költségeket rótt Aradra, úgy, hogy kiadása a háború terheivel együtt összesen 32506 frt 50 $\frac{1}{2}$ krajczárra emelkedett s a mellett rendesen megfizette évenként 2181 frt 18 krt tevő adóját is. Évi rendes kiadása ekkor már 6309 frt 28 kr. volt s 1740. januárjában mégis csak 2848 frt 56 $\frac{1}{8}$ kr. maradt fizetetlenül³⁾.

A háborút *pestis* kísérte, mely Kúvinban és Kovaszinczon már 1737. végén kitört. Ezen a két helyen állítólag több eset fordult elő, hogy a

¹⁾ *Orsz. lt.* Temesvári Auswärtige Commando und Regiments Commanden. 82. csomag, 67. sz. — ²⁾ *Orsz. lt.* HTT. fasc. 80. nro 527B. — ³⁾ Stadt Rechnung über Empfang und Ausgabe Gelden bei der königl. Cameral-Stadt Alt-Arad. *Városi lt.*

holttestek 8—9 nap múlva sem indultak feloszlásnak, s hogy a sírjaikból felásottak szája még vérzett. A Pankotán 1738. május 6. tartott úriszék «az irtóztató jeleknek tovább terjedése megszüntetése végett» meghagyta tehát, hogy az ilyen tünetek közt meghaltakat még a sírból is fölássák, fejüket ásóval vagy kapával levágnák s kivétel nélkül elégezzék¹⁾. Ez a bárgyú intézkedés egyaránt terjesztette a járványt és a babonát. A nép a veszedelmet néhol vénasszonyok rontásának tulajdonította s még 1739-ben is volt rá eset, hogy Aradmegyében az ilyen «boszorkányokat» vízpróba alá vetették s ha el nem merültek, kivégezték²⁾.

Több józanságot találunk Arad városa védekezésében. Itt 1738. aug. 4. tört ki a pestis. Azok az idegenek hurczolhatták be, kik a törökök elől menekültek ide. Mindjárt az első esztendőben Aradon 102 katolikust ragadt el a vész; a más vallásúakról és az idegenekről jegyzetek sincsenek. Ezeket a mostani Ferdinánd-útcza 1. száma alatt (a Pászthory-ház telkén) temették el, a városon kívül, közös sírokban, melyeket oltatlan mésszel ügyekeztek fertőzteleníteni. A lakosoknak nem volt szabad elhagyniok házaikat, melyeknek még kulcsait is a hatóság vette magához. Ha meghalt valakijök, jelt adtak az utczai örnek s előjöttek a peczérek (Ziehknechtek), hogy kocsira rakják s elvigyék az elhunytat³⁾. A családtagoknak annyit engedtek meg csupán, hogy a halottas szobából a padlásra költözzenek. Megesett, hogy a család utolsó tagjának holttestét napok múlva találták meg az örök⁴⁾. A város csak 1738. okt. 13. fogadta föl *Vida* Mihály sebészt, kinek a járvány első szakában (1739. febr. 13.-ig) összesen 400, egy kiküldött »Pater Prediger«-nek pedig (*Tauer* Ferencz minoritának, ki önfeláldozóan járt a betegekhez), 120 frtot fizetett. Egy betegápoló 40 frtot kapott, orvosságra pedig 26 frtot költött a város, mely tehát, az akkori kezdetleges viszonyokhoz képest, valamicskét mégis tett a baj elhárítására.

Eleken 1739. május 2. tört ki a pestis, mely öt hét alatt 52 embert ragadott el. A nép szentül hitte, hogy a falu felett hosszan elterjedő két égitünemény előre megjelentette ezt a bajt⁵⁾. Terjedett a járvány Világoson, Lippán s a régi Aradhoz a Maros balpartján tartozott helyeken is. Az Araddal szomszédos Új-Aradon a lakosságot csak a Lippáról odarendelt katonaság segítségével lehetett a hatóság rendeleteinek foganatosítására bírni. Itt okosabban járt el a katonai kormány, mert szigorúan megbüntette mindazokat, kik a »vérszívók« sírjait — úgy, mint Kuvinban — felbontották; — egyúttal pedig veszteglőházat építtetett Új-Aradon⁶⁾. Utánozta ezt a példát Arad is, midőn 1739. július 1. újra kitört a járvány.

¹⁾ *Kuvini It.* Alföld, 1862., 99. sz. — ²⁾ *Böhm*, Délmagyarország. II. 31. — ³⁾ Két ilyen Ziehknecht volt, mindakettő magyar ember, kik havonként s fejenként 15 frtot kaptak. — ⁴⁾ *Lakatos*, Arad, II. 130—3. *Szólóssy*, A Szentháromság-szobor, 10—11. — ⁵⁾ *Protocollum* historiam parochiae Elekiensis complectens. — ⁶⁾ *Böhm*, II. 58—62.

Öt lovat tartott a város, hogy veszteglőintézetbe szállítsa a betegeket, temetőbe a halottakat. A betegek és a fertőzöttek részére a városon kívül 400 db deszkából külön kunyhókat építtetett; állított két külön kis kórházat is és ingyen ételmezte a betegeket, kiket *Engelhard* Antal seborvos gyógyíttatott. Ősszel a Maros hullámai ellepven a várost, a halottakat és a betegeket hajókon hordatta ki a hatóság¹⁾. A Maros mellékén s a határban fegyveres polgárok jártak-keltek, hogy idegenek bejövetelét megakadályozzák. A halottak holmiját a városon kívül elégették, a házakat újra meszeltették s a tisztaságra ügyeltek. A vásárokat betiltották s az istentiszteleteket szabad ég alatt tartották. Ez óvó-intézkedéseknek lehet tulajdonítani, hogy decz. 31.-ig, mikor a vész másodsor is megszűnt, 70

A Szentháromság-szobra Aradon (1828.)

halottból csak 29 pestises volt. 1740. júliusában megújult ugyan a járvány, de még kevesebb áldozatot követelt, pedig 1741. ápriljáig tartott. A város körülkerítette a téglavető-telepen levő veszteglőházat s mivel az árvíz és az utána maradt tócsa miatt másképp nem lehetett oda közelíteni, állandóan egy csolnakot bérelt a sebész oda- és visszaszállítására. Mikelaka felől (»bei den Schántzl«) csak 1741. ápriljában rendelték vissza az örököt s maga Mikelaka 1741. jún. 13. szabadult föl a vesztegzár alól²⁾.

Az aradiak a pestistől való szabadulásukon érzett örömükben megújították még 1732-ben tett fogadalmukat, hogy a nagy piacon *szobrot* állítanak a Szentháromság tiszteletére, hogy városukat a Szentháromság

¹⁾ *Aradi It.* Pestis-számadások. — ²⁾ *1740—1. évi számadások, Aradi It. és Aradm. jk.* 1741. I., 58. l.

irgalmába ajánlják, s hogy a szobornál minden esztendőben misét és szónoklatot mondatnak. Ezt a szobrot 7500 frt költséggel 1746-ban föl is állították, 1751-ben fölszentelték, 1832. megújították, 1882-ben egyelőre lebontották¹⁾. A pestis emlékére azt is megfogadták az aradiak, hogy évenként elzarándokolnak Radnára, Mária csodatevő képéhez. Az első fényes búcsújárást 1742. július 28. intézték Radnára, hol három napig középkorbeli flagellansokra emlékeztető módon vezekeltek²⁾.

Mialatt ilyen bajok zaklatták Aradot s vidékét, mind biztosabban haladt előre a *megyerendezés* ügye. A kérdést Aradvármegyének 1735-ben törvénytelenül megalakított tisztikara maga hozta napirendre, még 1737. elején panaszt emelvén a katonai hatóság ellen, mely beleavatkozik a megyének polgári és büntető törvénykezésébe egyaránt. A helytartó tanács erről már ápril 12.-én jelentést tett a királynak, ki május 3. elrendelte annak kiderítését, kiből, vagy kiből s mily tekintélyű emberekből áll jelenleg Aradvármegye hatósága. Július 5.-én Aradvármegye elmondotta azután, hogy 1735-ben az azóta elhunyt gr. *Consbruch* Pál főispán *Edelspacher* Zsigmondot rendelte a megye inspectorául, illetőleg administratorául s felhatalmazta a közdolgok végzésére. Mivel a nép nyomorúlt állapota miatt nem volt alap a tisztviselők fizetésére s így teljes hatóságot nem is lehetett állítani, a főispán *Bibics* Jakobot tette alispánná s mellé egy jegyzőt, egy szolgabírást s egy esküdtet rendelt, a megyei hatóságot megillető teljes jogkörrel. Ezek 1735-től idáig *fizetés nélkül, ingyen szolgálnak* s fáradságaik jutalmát jövőre sem remélik. Arad városában az udv. kamara, mint földesúr, tart ugyan szervezett tanácsot, mely a consulon (polgármesteren) és (a rácz) bírán kívül 8 személyből áll³⁾, — az aradi hadbíró azonban velök szemben magának követeli a hatóságot.

Ebből kitűnik, hogy *Consbruch* életében egyetlen egy személyből állt, elhunytá után pedig nem is volt megyei hatóság. A tisztviselőket egyenesen a főispán nevezte ki, s *Bibics*t is ő tette alispánná, holott az 1723: LVI. t.-cz. értelmében csak tisztújító széken, megelőző jelölés, törvényes eskütétel mellett lehet elfoglalni a tisztet. Ez sohasem történt Aradban; sőt kétes, *Bibics* letette-e s ha igen, ki előtt tette le a törvényes esküt. Nem tudhatni, van-e a megyének jegyzőkönyve, mely a kis- és nagygyűlések határozatait megőrizné. Július 5.-én kelt levelét is csak

¹⁾ Ezekről kimerítően írt *Szóllósy* Károly: Az aradi Szentháromság-szobor története. Arad, 1883. — 8r., 40 lap. V. ö. *Lakatos*, II. 134—139. — ²⁾ *Szóllósy*, 12—13. —

³⁾ Még 1741-ben is csak ennyi Aradváros hatóságának személyzete: *Polgármester* Öpel Ádám; *rácz bíró* Szededinszky Mirkó; *városi kamarás* Jenovay Egyed; *tanácsosok* Sedelmayer Antal, Weber Mihály, Gersics Pál és Kospendics Markó; *írnok* Redl Lipót; *tanító és — óraigazító* Baumann János. Volt azonkívül 3 bemondó. Az adót a polgároktól és a lakosoktól a polgármester, a rácz polgároktól és lakosoktól a rácz bíró, Pernyáván és Gájban pedig egy német és Sarkadon egy rácz tanácsos szedte. (L. 1741/2. évi számadások. *Aradi lt.*).

Aradról s nem valamely gyűlésből keletzte a megye. Mivel a 4 tisztvise-lőnek fizetése sincs, gondolhatni — szólt ama 14.-i jelentésében a hely-tartótanács, — hogy gyűléseket sincs kedvök tartani, hogy a megye ügyeit kellően nem végzik s hogy mindenben *Edelspacher* Zsigmond után indul-nak. A kamarán s a modenai herczegen kívül még mindig csak két *föl-desura* volt Aradnak: *Fósika* Zsigmond s maga *Edelspacher* Zsigmond. Ő bérlí a kamarai javakat, ő a modenai herczeg jószágigazgatója s így az ő kezeiben vannak a megyei és földesúri összes ügyek; s mint a beter-jesztett számadásokból kitűnik, eljárását senki sem ellenőrzi. *Edelspacher* maga a földesúr s a megyei hatóság; maga tehát »a vármegye egyeteme.« Administrátorrá *Consbruch* tette; e helytartóságnak azonban a király meg-bízásából kell történnie s ilyesmi nem is volt idáig szokásban az ország-ban; törvény és gyakorlat szól tehát ellene; a közjó ártalmával azonban még most is tart. A helytartótanács véget akart vetni e kivételes állapotnak.

Edelspacher-czímer.

Mindenki láthatja — szólt — ily körülmények közt, ily törvénytelen részleges igazgatás alatt mily helyzetben lehet Aradmegye szegény adózó népe. 1723: LXIII. t.-cz. értelmében a szegény adózó nép terhei közt nem utolsók az *uradalmak* zak-latásai. Az uradalmi tisztek, vagy maguk az urak, küldötteik, esetleg éppen a bérlők szedik be az országos adókat, melyeket azután magán-jövedelmeikkel zavarnak össze, másra fordítják, vagy megszöknek velök. Ily teher a nyomorúlt nép kimerülésével s a közjó kárával járván, ugyanazon törvény elrendelte, hogy azokat, kik a közadókat a közpénztárhoz be nem szolgál-tatják, vagy azokat megtéríteni vonakodnak, erre a megyei hatóság szorítsa. Aradban azonban nem lévén törvényes hatóság, ilyesmit remélni sem lehet. Világos tehát a szegény nép veszedelme s könnyen érheti kár a megyei vagy a közpénztárt; mert megeshetik, hogy az *Edelspachertől* kinevezett adószedő urasága szükségleteire fordítja, vagy máskép vonja el rendeltetésétől az adót s úgy felgyűlhetik a nép katonai adóhátraléka, mintha soha sem is fizetett volna; vagy éppen meg is szökhetik az adószedő. Már pedig az 1723: LXIII. t.-cz. az adót saját jobbágyaiktól szedő földesurakat kettős büntetéssel fenyegeti s tiltja, hogy a beszedett adót saját czéljaikra fordítsák s hogy a jobbágyot tartozni engedjék. E megyében senki sem ellenőrzi ezt.

1735. szept. 16. is javasolta már a helytartótanács, hogy Aradhoz csatolja a király *Zarándnak* szomszédos területeit, meghagyván az *Arad-Zaránd törvényesen egyesített vármegyék* nevét. A király az így egyesített vármegye élére nevezzen ki főispánt, a ki törvényesen alakítson tisztkart

stb. Javaslatát most is megújítja a helytartótanács, s hozzáteszi, hogy mivel az új megye tisztviselőit a szomszéd vagy távolabbi megyéknek Aradban nem birtokos nemességéből kell venni, ezeknek pedig állandóan e megyében lesz a lakásuk; s mivel továbbá az országban levő kincstári javak egy része úgyis eladó, hogy a tisztviselőket később a megye területéről lehessen választani, mert *az odavalók hasznosabban igazgathatják a vármegyét* s az adóalapot sem terhelik meg annyira, — az Aradmegyében levő kincstári javakat, a szokott díjak lefizetése mellett, oda adományozni kéri azok részére, kik az 1715: X. t.-cz. értelmében ehhez való jogaikat igazolni tudják: honfiak, magyarok s közdolgozók intézésére képesek lévén¹⁾.

Az *aradi tanács* dolgában a helytartótanács megmaradt ápril 12.-i fölterjesztése mellett. Akkor ugyanis tudatta a királylyal Aradmegyének a mostani országgyűlésre küldött követe panaszát, hogy az aradi katonai parancsnokság beleszólást követel a megyei hatóság alá vetett Arad városának úgy büntető, mint polgári igazság-szolgáltatásába; azonkívül szállásokat emeltet a polgárok telkein s azokat adófizetés nélkül használja, s több kézművest beköltöztetett a várba, kik mesterségöket a falakon kívül is gyakorolhatják a nélkül, hogy a városnak adót fizetnének. A helytartótanács kijelentette, hogy a katonaság jogtalanul járt el, a katonai szabályzat 7. pontja pedig egyenesen tiltja is, hogy szállásokat, tanyákat építtessen, mészárszéket stb. állítson, mert mindez a földesúr vagy város jövedelmeit csorbítja. Kéri tehát a királyt, szorítsa kárpótlásra az aradi parancsnokságot s tiltsa el a polgári törvénykezés ügyeibe való avatkozásoktól²⁾.

Meg is tett annyit a király, hogy 1738-ban báró *Sándor* Mihály zarándi főispánt egyúttal Aradvármegye főispánjává is kinevezte³⁾ s a csanádi püspök személyében végre Csanádnak is adott főispánt; a határőrség eszméjével azonban még mindig nem szakított véglegesen. Pedig 1739. decz. 4. az udv. kancellária újabban is figyelmébe ajánlotta ezt az ügyet s javasolta, hogy Zarándot, ha mindjárt csak a legközelebbi országgyűlésig is, kettészakítsa s egyik felét Erdélynél hagyja, a másikat pedig Magyarországhoz csatolja; Arad- és Csanádmegye katonai területeit egyesítse a polgári igazgatás alatt maradt részzel⁴⁾, a három részt pedig, egy megyébe összevonva, ugyanazon tisztikar igazgatása alá helyezze⁵⁾. A katonai kormány ellenben a belgrádi béke (1739. szept. 18.) után mindent elkövetett, hogy Temesvárt tegye a délvidék védelmének központjává, s hogy e végből ne csak délfelől lássa el állandó határőrvidékkel, hanem éjszakon is szaporítsa a katonai helyeket. Azért nemcsak

¹⁾ *Orsz. lt.* HTT. XVIII., 163. — ²⁾ *U.-o.* Ordódy L. fogalmazása. — ³⁾ *P. Nagy*, Arad, MS. VI. 46. — ⁴⁾ Aradban ekkor 19 porta után 8654, Csanádban pedig 12 porta után 5466 frt adót fizettek. — ⁵⁾ *Orsz. lt.* kancell. osztály. *Horváth*, VII. 204.

Új-Aradon, vagy inkább Kis-Szent-Miklóson építettett tekintélyes kaszárnyát, hanem Aradnak és Szegednek jókarba helyezését is nagyon sürgette¹⁾.

A király azonban a megyék rendezése ügyében újabb nyomozást rendelvén el, a helytartótanács külön bizottsággal²⁾ vizsgáltatta meg Aradvármegye számadásait. Az 1740. júl. 23. tett jelentésből³⁾ kitűnt, hogy Edelspacher Zsigmond, ki Aradon 1739. okt. 15. fejezte be életét⁴⁾, nagy rendetlenségben hagyta maga után a számadásokat. A tótváradai járás pl. 5700 frt adóval volt hátralékban. Bibics alispán nem is akarta kifizetni abból a Vasquez-ezred számára követelt 2400 frtot, mert Aradvármegyének 1738. júl. 4. tett nyilatkozata szerint ez a hátralék abból az időből való, mikor Bibics még nem volt alispán. Tótvárad járása különben 18—19 év óta folytonosan bérlők kezében volt. A megye, hogy ezt a járást kellően elláthassa, 250 frttal egy helyettes (másod) alispán alkalmazását óhajtáná. *Bogáthy* Pál debreczeni tartománybiztos azt javasolta továbbá, hogy évenként 36 frtjával 2 kenézt s 24 frtjával 5 gornyikot, a Maroson innen való postajárat biztosítása végett pedig 1 őrmester alatt 24 hajdút tartsanak ottan. Az adózó nép panaszainak megszüntetése végett a Maroson levő molnárokat föl kellene menteni az adózás alól, rendszeresen fizetni a fuvarosokat⁵⁾ s ne szorítsák a jobbágyokat hidak, töltések ingyenváló készítésére. *Edelspacher* Ignác számvevő — *Zsigmond* fia — 14143 frt 33½ kr. beszedett adóból 2413 frt 31½ krajczárt máig sem térített meg a megyének; ezt az egész összeget az 1723: LXIII. t.-cz. értelmében be kell szállítania a cs. hadipénztár számára az aradi tisztartóssághoz, azonfelül 4027 frtot köteles a földesúri pénztárba visszafizetni. Edelspacher 1730. óta mint perceptor működött a megyénél, de csak 1732—6-ból is 9938 frt 45 krral maradt adósa Aradnak.

A helytartótanács tehát, hivatkozva az igen bőven kiderített visszaélésekre, újabb bajok meggátlása végett 1740. július 30. ismételve kérte a királyt, egyesítse Aradot Zaránd keleti részeivel s állítson élére külön főispánt és hatóságot⁶⁾.

Ezt a feladatot azonban már nem teljesíthette III. Károly, mert ezután nemsokára (1740. okt. 20.) elhunyt. Leánya, *Mária Terézia*, első gondjai közé számította a régtől fogva tárgyalt kérdés megoldását.

Az ő idejétől fogva, 1741. ápril 22.-én kezdve, összefüggő sorozatban maradtak fenn a vármegye jegyzőkönyvei is. Ekkor ugyanis *Tankovics* János a közte s Bibics alispán közt támadt egyenetlenség miatt a jegyzőségről lemondván, helyébe évi 200 frt fizetéssel *Vásárhelyi* Imrét

¹⁾ *Szentkláray*, I. 157—8. — ²⁾ Tagjai: gr. Keglevich József, Sauska János Ferencz és Szuhányi Márton. — ³⁾ *Orsz. lt.* HTT. XVII. 163. — ⁴⁾ Családi följegyzés. Az 1740. júl. 23.-i fölterjesztés szerint 1738. hunyt el. — ⁵⁾ A tótváradai járás pl. 1000 frt ára fát szállított az aradi várnak, de csak 631 frtot kapott érte. — ⁶⁾ HTT. XVIII. 163.

választották jegyzőnek; főszámvevőnek — évi 150 frttal — *Csernovics Mihályt*; csendbiztosnak pedig — évi 80 frttal — *Heller Jánost*. Vásárhelyi ettől fogva nagy gonddal vezette a jegyzőkönyveket, melyek Aradvármegye újabb történetének elsőrangú forrásai¹⁾).

A vármegye már az 1741. febr. 28. Ménesiben tartott részgyűlésen is tudomásul vette ugyan a Bécsben január 21. kiadott országgyűlési meghívót, de csak Aradon, ápril 22. választotta meg követéül *Edelspacher Ignácot*, a modenai hg. uradalmainak praefectusát, olykép, hogy 4 frt napidíj mellett addig is képviselje Aradvármegyét, míg a vármegye dolgaival jelenleg nagyon elfoglalt *Bibics* alispán szintén fölmehetne. Ellátták egyúttal a helytartó tanácshoz, a lotharingiai herceghez mint uralkodótárshoz (!), Esterházy Imre érsekhez, Pállffy János gr. országbíróhoz, gr. Károlyi Sándorhoz és b. Grassalkovics Antal kir. személynökhöz szóló ajánlólevelekkel is és a királynénak ápril 14. nyilvánított óhajlásához képest meghagyták neki, hogy VI. (!) Károlyt gyászolva jelenjék meg az országgyűlésen²⁾. Zarándmegye viszont ápril 12. Hollaky Pált s Vankay Mihályt küldte föl³⁾).

Nemcsak Arad-, hanem Bácsvármegye is sürgette a Részek ügyeinek rendezését. Bácsmegye bizottsága az országgyűlés elé terjesztett emlékiratában is bizonyítgatta, milyen kárával jár az országnak a tiszamarosi határórség fenntartása s mily előnyös volna bekebelezése. Az aradi kerület katonai helységei kisebbek ugyan, mint a szegedi kerületbeliek; de számuk — 24 — nagyobb s lakosságuk mintegy 9000-re rug. Ez a kerület a péterváradival együtt évenként 24,000 frtot fizet a szegedi kincstári jószágigazgatóság pénztárába; 1738–9. évi adójukat azonban elengedték. A közbiztonság is követeli a beolvasztást, mert a pétervárad és aradi rácoknál a rablás annyira elharapózott, hogy már maguk a rácópópák vezetik a rablásokat s közülök többet ki is kellett végeztetni⁴⁾. Aradvármegyének magának is nagy panaszai voltak; a tótvárad kir. kincstári kerület jobbágjai pl. éppen ekkor kérték, még pedig német levélben, állíttasson ki nyugtatványokat a volt számvevő (*Edelspacher Ignác*)

¹⁾ A jegyzőkönyv első kötetének díszesen kiállított két első czímlapján chronostikonnal ez áll: Protho | collum | Inclyti Comita- | tus Aradiensis | Domesticum Ordina |: rium Inchoatum | Annò eo | qVO TENVES VÍRES SVAS | Á SPACIO SUSCEPTI OFFI |: CII NOTARÍAVS DIEI | VTPOTE 22^{AB} APRILIS IN SER: | VITIA ANTEFATAE INCLITAE

VNI | VERSITATIS ARADIENSIS TENERO | CVLTV VOVET EIVS NEO-

ELATVS IVRATVS | NOTARIVS EMERICVS VÁS: | ÁRHELI Á KISDÉ

— ²⁾ *Aradm. jk.* I. 4. és 14. s régi *Orsz. lt.* fasc. BBBNB. Lad. N. nro 3. — ³⁾ *U.-o.* Lad. N. nro 4. Vankaynak ugyanekkor állított ki bizonyítványt Aradvármegye, hogy 3½ évig híven szolgált ottan. *Aradm. jk.* 1741., 16. l. — ⁴⁾ *Hasánk*, III. 194–9.

kezéhez lefizetett adójukról, hadd tudják végre, mivel tartoznak. A hajdan Jósika-féle, most kincstári Szelistyét, Soborsint és Berzovát igen nyomorúlt falvaknak nevezik, melynek lakosai az erejüket felülmúló beszállásolások elől már-már mind elszökdöstek¹⁾.

Az 1739—40. hadiévbén Aradvármegye Nagyváradra a hadipénztárba 8654 frt 27 krt, a házipénztárba, pedig a legszigorúbb számítással, 1486 frt 7 krt., összesen tehát adóban 10,140 frt 34 krt fizetett. Ebből a túlterhelt Mikelaka javára a helytartótanács 116 frt 40 krt elengedvén, a maradék 10.023 frt 54 krból fizetett a tótváradi járás felerészét, vagyis 5011 frt 57 krt., a ménesi uradalom és szabadalmas Arad mezőváros- pedig egy-egy negyedét, vagyis egyenként 2505 frt 58 $\frac{1}{2}$ krt. A következő hadiévre a hadi adót 8454 frt 27 s a háziadót (Mikelaka 200 frtjának leírásával) 1702 frt 31 krtban állapították meg. Ez utóbbinak főbb tételei: az alispán fizetése 300, a jegyzőé 200, a számvevőé s egy szolgabíróé egyenként 150, a csendbiztosé s egy esküdtté fejenként 80, két lovas katonáé 130, Vankay volt jegyző tiszteletdíja 100, a tartománybiztosé 43 frt 38 kr., az országgyűlési követé 560 frt stb²⁾.

E közben az országgyűlés újra tárgyalás alá vette a *Részek s a katonai területek ügyét*, még pedig oly erélyesen, hogy a királyné ez ügyben megígérte a kir. biztosok kiküldését. A rendek is orsz. bizottságot küldtek ki, melyben egyebek közt résztvett *Andróssy* Zsigmond csongrádi alispán, *Hollaky Pál* zarándi s *Vankay Mihály* zarándi és csanádi követ is. A bizottság, mely elé *Kárász* szegedi jegyző terjesztette Aradváros sérelmeit³⁾, élénken kiemelte, hogy a maros-tiszai határőrök a legjobb földeket bitorolják, saját honukba hontalanokká teszik a magyarokat, veszélyeztetik a köznyugalmat, tisztjeik a földesuraknál s a megyénél nagyobb hatalmat gyakorolnak; a mellett oly fegyelmetlenek s oly rosszul vannak fegyverezve, hogy mint katonák sem felelnek meg, sőt egyáltalán nem is hajlandók katonai kötelességeik teljesítésére⁴⁾. Szept. 22. a királynő kedvező választ adott s kijelentette, hogy *Kraszna*-, *Közép-Szolnok*- és *Zarándmegyét* s *Kővár* vidékét politikai, *Bács*-, *Bodrog*-, *Csanád*-, *Csongrád*-, *Arad*- és (nyugati) *Zarándvármegyét* pedig hadi tekintetéből az első kedvező alkalommal *visszacsatolja Magyarországhoz* és a katonai területeket teljesen megyei igazgatás alá helyezi⁵⁾. Ezt azután az 1741. okt. 29. berekesztett országgyűlés külön is kimondta a *XVIII. törvény-czikkében*, olykép, hogy a *Bács*-, *Arad*-, *Csanád*- és *Zarándmegyékben* levő katonai helyeket, mihelyt a viszonyok nyugodtabbak lesznek, az ország és megye hatósága alá helyezik vissza s e végből saját részéről a király, az ország részéről pedig a nádor külön biztosokat fog kiküldeni.

¹⁾ *Aradm. jk.* I. 29—30. — ²⁾ *U.-o.* 34—8 l. és *Fábián*, I. 40—44. — ³⁾ Ezért a várostól 100 frt tiszteletdíjat kapott. *Stadt-Berechnung* 1742. — ⁴⁾ *Acta Comitiorum*, 286—7. — ⁵⁾ *Szentlárny*, I. 167.

A félszázados kívánság teljesítése úgy föllekesítette Aradvármegyét, hogy az országgyűlés végeztével országszerte megindított fegyverkezésben erején felül is részt vett s nagy buzgósággal ügyekezett végrehajtani a nemesi fölkelésről szóló LXIII. t.-cz.-et. Szerény viszonyai közt azonban alig szerelhetne volna föl a tőle követelt fölkelő-katonaságot, ha Bibics alispán 3000 frtot nem előlegez s ha saját zarándi gazdaságának elhanyagolásával számtartóját, *Quatalides* Lipótot, 6 lóval Pozsonyba nem küldi, hogy Metzberg pozsonyi kereskedőnél utánajárjon az egyenruhák, fegyverek stb. beszerzésének. Törvény értelmében nov. 15. egy-egy lovas kiállítására kötelezték a királynét, mint Tótvárad földesasszonyát, a modenai herceget, Aradvárosát, az osztoztatlan Edelspacher-családot, Bibics Jakab zarándi uradalmát s malma után Jung Tamás bérlőt; ezenkívül a maga jószántából ajánlt 1—1 lovast Bibics Jakab és Csernovics Mihály főszámvévő, Talheim aradi postaigazgató és a harminczados inspector; a harminczadosok és tisztartók pedig fizetésök egyrészét ajándékozták oda. Helter János csendbiztos személyesen kelt föl; a zsidók, egy Mandl nevűnek kivételével, $1\frac{1}{4}$, Antonovics aradi g.-kel. püspök 1 lovast ajánlott, míg maga Aradváros 10 lovast, a vármegye pedig 76 gyalog és 30 lovas katonát állított ki, ebből 11-et kötelességén felül¹⁾). A nemes fölkelők zászlótartójává *Quatalides* Lipótot tették²⁾). 1742. jan. 16.-án azonban a helytartótanács már kénytelen volt meginteni a késedelmező vármegyét, mely azzal mentegetőzött, hogy mindennek Metzberg pozsonyi szállító az oka, ki 7 hétig és 3 napig Bécsben, Bécs-Újhelyben hitegette Bibics tisztartóját, azt mondván, hogy roppant sok dolga miatt nem tehetett idején eleget a megrendelésnek³⁾). A megyét, mely a rendes sereg számára, kötelességén felül, 30 jól fölszerelt katonát ajándékozott, nem érheti vád, hogy a 19 porta után járó 76 fölkelőt nem küldhette még el a morvaországi táborba, mert csak pár nap előtt kapta meg a fölszerelések egy részét; az pedig végpusztulásukat okozná, ha, a helytartótanács kívánságához képest, 200 katonát állítanának ki⁴⁾). Febr. 1. Bibics már maga sürgette gróf Haller Sámuel ezredest⁵⁾, hogy a mint szemlét tartott a békési fölkelő-seregen, jöjjön azonnal Aradra, mely »igen szoros és kis város« lévén, hosszas ideig nem adhat szállást annyi embernek; de különben is tartani lehet, hogy szökdösni fognak, a mint hogy egy már meg is szökött s az erdőben rablásra és fosztogatásra vetemednek. Nagynehezen végre csakugyan elküldte a vármegye a maga zászlóalját s márcz. 9. Ferencz lotharingiai hg, mint a királynő uralkodótársa, köszönetét fejezte ki, hogy 30 olyan jól fölszerelt lovast küldött a seregbe⁶⁾.

¹⁾ *Aradm.* a HTT-hoz 1741. nov. 16. és Aradváros számadásai 1741-ről. Aradváros lovasságának fölszerelése 637 frtba került. — ²⁾ *Ugyanaz* gr. Károlyi Sándorhoz decz. 22. — ³⁾ *Aradm. jk.* 1742., 94—5. — ⁴⁾ *U.-o.* 98—102. — ⁵⁾ Magyar levele u.-o. 113—4. — ⁶⁾ *U.-o.* 121—2.

De a rendes katonasággal is sok baja volt a vármegyének. A mult év végén az aradi várból megszökött a Vasquez-ezred 18 katonája. Aradvármegye azonnal megtett elfogatásukra minden intézkedést, de azok Zaránda Jenő felé menekültek és csak a szatmári Tótfaluban kerültek kézre. »Egyébiránt — jegyezte meg január 26. a vármegye¹⁾ — ha Tótvárad felé mentek volna is, annyi fegyveresnek ellenállhatott volna-e a csekélyszámú s teljesen lehangolt nép? Mert hiszen a megye, főképp a tótváradai járás legtöbb helységében alig van több 8—10, legfeljebb 15—20 háznál; hogyan állhattak volna hát ellen e rendetlen és csekély számú emberek annyi elszánt és begyakorlott katona szökevénynek; s ha föllármázzák is a környéket, hogyan fogják el az erdőkbe menekülőket?« Midőn pedig márcz. 11.-én Pálffy nádor meghagyta, hogy elegendő igát rendeljenek az Erdélybe szánt ágyúkat vivő hat terhes hajó vontatására, a rendek fölirtak ez intézkedés ellen²⁾. A szegény adózó népet úgyis örökösen zaklatják az örökös elfogatokkal és katona beszállásokkal; most meg éppen a tavaszi munka is elfoglalja nagy részöket, míg mások a királyi sónak Szegedre való fuvarozásában izzadoznak; úgy, hogy a megye képtelen ennek az újabb tehernek elviselésére. Csakhamar bebizonyította azonban a vármegye, hogy a hol kell, tud is, kész is tenni.

Augusztus 2.-án ugyanis a *Haller-féle gyalogezrednek* egy zászlóalja Eszék felé vonultában föllázadt saját parancsnoka ellen; azt a tisztekkel együtt megölte, Csanád- és Csongrádmegyében pedig néhány helységet fölégetett. Megfékezésükre Békés-, Csanád-, és Csongrádvármegyék 100 fegyverest kértek Aradmegyétől; ez azonban 300-at ajánlt meg. Mivel a szétszórt községekből hamarosan nem lehetett összehozni annyi embert, Bibics alispán aug. 6.-án egy német nyelvű levélben komolyan meghagyta Arad városának, hogy másnapra száz jól fegyverzett embert állítson elő és »teljesítse azt a hűséget és köteletséget, melylyel legkegyelmesebb asszonyunk iránt tartozunk«³⁾. A zendülést, melynek körülményei egyébként nincsenek földerítve, sikerült is elnyomni⁴⁾.

Ezért a buzgóságért el is vette jutalmát a vármegye. A királyné már 1742. decz. 16. Aradvármegye főispáni helytartójává nevezte ki *Andrássy Zsigmond* csongrádi alispánt és kir. tanácsost s őt 1743. febr. 18. gróf Haller István csongrádi főispán ünnepiesen beigtatta méltóságába. *Andrássy* beköszöntője elég színtelen volt. Megígérte, hogy mindent meg tesz a kir. kincstár óhajtott gyarapítására s a szegény népért; a karok és rendek kegyeibe ajánlotta magát s letette az esküt⁵⁾. Mégis nagy örömet kelthetett kinevezése, mert első határozott jele volt annak, hogy végre rendes közigazgatást kap Aradvármegye; a mit az is siettetett, hogy

1) *Aradm. jk.* 98—102. gr. *Károlyihoz*. — 2) *U.-o.* 122—4. — 3) *Orsz.-lt.* HTT. misc. fasc. 80. nro 527. Másolat. — 4) *P. Nagy*, Arad. MS. 59. — 5) A beigtatás bő leírása: *Aradm. jk.* 1743. 133—9.

Arad és Zaránd legőriásibb uradalmának tulajdonosa, III. Ferencz modenai herczeg (az 1737. okt. elhunyt Rinaldo fia) az osztrák örökösödési háborúban Mária Terézia ellen a spanyolokkal szövetkezvén, hűtlenség bűnébe esett. 1742. magyarországi javait elvesztvén, azok részére gondnokul *Redl* József Ferencz kir. tanácsost nevezte ki a királyné¹⁾.

Aradvárosának 1743. jan. 19. az aradi várparancsnok ellen tett panaszaitól sarkaltatva²⁾, febr. 27. csakugyan felszólította a királyné a vármegyét, mutassa ki, rendes hadi zsoldján felül micsoda ingó vagy ingatlan javai vannak ott az aradi várparancsnoknak. A vármegye »ezen több mint anyai gondoskodáshoz képest» már márcz. 13. jelentette³⁾, hogy 1) *Freytag* Károly Jeromos gyalogsági ezredes a 4000 frtnál többet érő s hír szerént valaha Aradvárosához tartozott *Iratost*, nem tudni, mi czímen sajátjának tekinti s használja; 2) az övé *Ohaba* falu is, melyet Knopp Jakab kincstári tisztartótól Cosa báró volt aradi parancsnok kapott konyhája ellátására a kincstár kárával és az adózó nép nagy terhére; 3) a nagy *Csálya-szigetet*, a melyen fekszik Aradváros is, ugyanazon parancsnok összes javaival, erdeivel, gyümölcsfaival, kaszálóival stb együtt használja, úgy, hogy az aradi polgároknak csak készpénz lefizetése mellett ad fát, még tüzelésre való gallyat is; a háziállatok legeltetése után darabonként 1½ krt. szed, sőt a tölgyesekben is csak tized mellett engedi makoltatni az aradiak s más vidékiek disznait. 4) Az aradi vár mögött levő másik szigeten az aradi tisztek lovai legelnek s az évenként ott kaszált 100, sőt annál is több boglya szénát saját lovai részére foglalta le a parancsnok és a tisztikar. 5) A várban levő nem is katonai mészárszéktől havonként 6 s a szintén polgári borméréstől 44 frtot szed. 6) Szüretkor mindig lefoglalja az egész kerületben s a Hegyalján szűrt bor egy részét. 7) Az Aradon évenként háromszor tartatni szokott vásárokon Aradvárosa mindig katonákat kér a rend fenntartására. A parancsnok minden ilyen katona után fejenként 12 krt s azonfelül — nem tudni, mi jogon — minden vásárkor 6, évenként tehát 18 aranyat fizettet magának. 8) Ösmeretlen czímen az aradi zsidóktól is 96 frtot szed évenként, holott a zsidók türelmi adó fejében amúgy is 150 frtot fizetnek a pozsonyi kir. kincstárnak s a közadókhoz is 75 frttal járúlnak. 9) Aradnak különösen rácz kereskedői és szatócsai sem hadiadót nem fizetnek, sem katonát nem állítanak, hanem egyedül a parancsnoknak adóznak. 10) A sánczokban lakó cigányoktól évenként szintén 75 frtot szed a parancsnok.

Együttal 18 aranyat adott a vármegye *Kárász* szegedi jegyzőnek, hogy a visszakeblezés ügyében Pozsonyban és Bécsben továbbra működ-hessék s örömmel fogadta gr. Nádasdy Lipót biztosítását, hogy ez ügyben ő is mindent megtesz⁴⁾.

1) *Arneth*, Maria Theresia's erste Regierungsjahre. II. 169.—171. — 2) *Orsz. lt. Protoc. gen. copularum*, 13 l. — 3) *Aradm. jk.* 1743. 149—152. — 4) *Aradm. jk.* 1743., 153 l.

Aug. 19. a vármegye a katonaság ellen a sérelmeknek még hosszabb jegyzékével állt elő¹⁾. E szerint 1) *Ohabát* a tótváradi járásban hadiadót fizetni, katonát állítani nem engedi a várparancsnok, hanem maga részére szedi az adót pénzben és terményekben. A mellett az adózókkal, sőt a kincstárral s b. Jósikánéval szemben is a legkiáltóbb igazságtalanságokat követi el; miért Ohabát a megyei hatóságához visszacsatolni kéri. 2) *Radna* falut, melyet a kincstár a modenai hercegtől lefoglalt, a szomszédos paulisi és solymosi katonák annyira háborgatják, hogy a lakosoknak már alig maradt szántóföldjük és legelőjük. A paulisiak ugyanis a Busták-dűlő nagyobb részét lefoglalták egészen egy keresztel jelölt fáig, holott e birtok emberemlékezet óta a radnaiaké volt Paulis felé egy kőkeresztig. A solymosi katonák viszont mintegy húsz éve Barnót pusztá közös használatában olyképp egyeztek meg a radnaiakkal, hogy a szerződés megszegője 500 frtot fizessen. Valami 6 év előtt azonban a katonák túlmentek a kijelölt határon s most ők bitorolják a radnaiakat illető területet. 3) *Barnót* más része a ménésieké volt, most azonban ezt is a solymosi katonák bitorolják; pedig a ménésieknek saját határaikban sincsenek szántóföldek s barmaikat, nyájaikat paulisi földön, a Maros mellett legeltetik, itatják, a mit 8 máriáson, vagy néhány font viaszon kell megváltaniok a paulisi kapitánytól. 4) *Kuvin* faluban a többséget tevő polgári lakosoknak mintegy 30 év előtt a kincstár közös használatra engedte át Keresztúr pusztát; utóbb azonban a szombathelyi²⁾ katonai telep részént nagyobb őrséget kapván, részént odamenekült jobbágyokkal gyarapodván, bővült és népesedett. Nem lévén többé elég földje, a kuviniaktól mintegy 20 év előtt elfoglalta Keresztúr egy részét, majd az egészet, úgy, hogy ott a kuviniak most már csak egy boglyára való szénát sem kaszálhatnak, egy mérő gabonát sem vethetnek el és nem legeltethetnek. 5) A Paulissal határos Kovaszincz falu földjéből 1735. táján a paulisiak egy részt erőszakosan elfoglaltak, azt fölszántották s attól sem kilenczedet, sem tizedet nem fizettek. 6) *Arad* egyes polgárai, kik 15—40 év óta laknak a városban, panaszojják, hogy Aradon, kivált a rácz városban, *Sevics* János főkapitány, *Tököli* Rankó és *Vajdoff* Mihály kapitányok 3 lovas századán kívül ott van *Filippovics* Gyurkó és *Trokov* János 2 gyalog százada is; pedig mikor ők Aradon letelepedtek, negyedrésznyi katonaság sem volt a városban; nem is álltak zászlók alatt, hanem, ha több katona kellett, főkapitányuk a bánságból kért katonai segítséget. Különbben ennek az öt századnak egy harmada sincs Aradban, hanem — a helytartótanács ismételt rendeleteivel sem törődve — a pusztákon, vagyis szállásokon tartózkodnak. Így a főkapitány századából alig van valaki Aradon; a többi az Orovil- s Pobunzy-szállásokon,

¹⁾ *Aradm. jk.* 204—221. — ²⁾ Még ekkor is Szombathelynek nevezi a megye Szabadhelyt.

Rankóé pedig jobbadán a Tomasinszky-Gáj és Zimánd pusztákon gazdálkodik; csak Vajdoff legénységének nagyobb része maradt Aradon. Filipovics gyalogjaiból kevés lakik odabenn, a többi kiment a Piperszky-szállásra, Trokové pedig Zimándra. Az öt századból tehát Aradon csak mintegy 150 végez katonai szolgálatokat, ide nem számítva azokat, kik maguk helyett másokat szoktak táborba küldeni. A szállások különben hajdan vagy egészen Aradhoz tartoztak, vagy közösek voltak a polgárok s a katonák közt. — Így az Aradtól mintegy 1 mfdre eső *Gyelid*, honnan csak Sevics Gyurka főkapitány verte el a polgárok barmait s ő szánttatta fel földeiket, fölhatalmazván katonáit, hogy ha kell, meg is öljék az ott szántani, kapálni akaró polgárokat. Ezen Gyelid pusztán most két szállás van: *Zimánd* és *Tomasinszky-Gáj*. Az egykori Zimánd helyét borító tüskéket és bokrokat mintegy 30 év előtt Jeremiás akkori kapitány kiirtatván, majorsági házat építtetett s utóbb mind több és több katona telepedett oda, úgy, hogy most körülbelül 50 ház van Zimándon. Tomasinszky-Gájról azt mondják, hogy valamely a Balaton mellett lévő Tamásdáról¹⁾ való ember beállt a rácz katonák közé s a szerencse kedvezvén neki, hadnagy lett, a Gáj nevű erdőcskében az első majorsági házat építtette s róla azt a helyet is Tomasinszky-Gájnak, vagy Tamásdai erdőcskének nevezték el. Most már 60 katonaház van ott. Gyeliddel határos és annál még nagyobb is *Ötvenes*-puszta, melyet azelőtt közösen használtak, most azonban a katonák bitorolják. Ugyanez áll a Kurtics szomszédságában levő *Csorronya* (Sofronya) és a Dumegyházával (Dombegyházával) határos Iratos pusztára nézve is. *Pély* (az egykori Jászpél) most csak a katonáké; határában Pobuna István aradi nem-mezei katona emelte a róla nevezett *Pobunszky-szállást*, vagy Pobunszkiezélót, melyen 40 ház áll. Közös birtok volt eleintén *Szent-Pál*-puszta is, melyet a katonák utóbb erőszakosan vettek el s Orov rácz katona építtette ott *Orovil-szállást*, jelenleg 80-nál több házzal. *Szent-Tamás*-puszta most csak a katonáké. *Szerocsház* (a mivé Szárcsaháza régi nevét torzították) hajdanában az aradi mészárosok marháinak legelője volt; de azt is elvették a katonák. *Ferigyháza* (az egykori Fejéregyháza) pusztát az aradiak a mikalakaiakkal és a katonákkal közösen használták; a katonák azonban mindkettőjüket kizavarták onnan. Határában van 40 katonai házzal *Piperszky-szállás*, melyet alapítójáról, Piperin Zioka rácz katonáról neveztek el. *Varjasicz* (Kis-Varjas) pusztát az aradiaktól az orovili katonák, majd a tornyai lakosok foglalták el. Aradnak most alig van ott telke. *Perek*

¹⁾ Tamásda nincs, Tamási azonban van Veszprémben is, Somogyban is, de a Balatontól távolabb. A Tomasinszky elnevezés is inkább Tamásira utal, mint Tamásdára. A *Hephata* cz. aradi alkalmi lapban (1880., május 27., a 7. lapon) Gáj elnevezéséről (az aradiakat a törököktől megszabadító Gábor, vagy Gáj arkangyalról) kedves regét közölt *Institúris* Kálmán. Más hagyomány szerint 1741-ben Gája Gavrilla kikindiai szerb halász volt az első telepedő.

(Pereg) Szenteki kapitányhoz került. *Csálya* nevű nagy szigetet, melyen maga Arad mezőváros is épült, az aradi parancsnok jogtalanul vette el az aradiaktól; külön engedély nélkül még csak egy szekér fát sem enged onnan elvinni s fizettet magának a legeltetés, kaszálás stb. után is. Általában véve ez a 12 katonai pusztá, vagy — a hogy a nép hívja — szállás nem fizet adót s nem vesz részt a közterhekben, úgy, mint a többi katonai hely (Glogovác, Monderlak, Csicsir, Paulisch, Szombathely, Szolmos és Ohaba) sem.

Október 21.-én a vármegye elhatározta, hogy erőlyesen megsürgeti a határőrvidék bekebelezését elrendelő 1741: XVIII. t.-cikket; mert ha ez nem történik, alig látják módját, hogy továbbra megmaradhassanak. Kérték, hogy az igen édes közjó és biztosság, valamint a béke és csendes egyetértést ezekbe a részekbe is behozzák valahára s hogy Arad rácz városát és szállásait, mint az közelebb Szeged sz. kir. várossal történt, bekebelezzék a vármegyébe, melynek különben is Arad a feje s hogy a jogtalanul elidegenített Ohabát szintén visszakapcsolják¹⁾. Reá azonnal ki is róttak 400 frt hadi adót, egyúttal azonban törvénytelennek nyilvánították minden egyéb megterhelését²⁾. Midőn pedig 1743. nov. 12. Mária Annának Lotharingen Károlylyal januárban való házasságára a vármegye is meghívót kapott, elhatározták a rendek, hogy Bécsbe fölutazó helytartójuk, Andrassy, egyúttal a visszacsatolást is megsürgesse, s az ez ügyben idáig is érdemeket szerzett *Rimanóczy* Antal számára 24 aranyat szavaztak meg³⁾.

Ettől a kéréstől azonban a háborús hírek egyelőre megint eltérítettek a figyelmét. Mikor 1743. nov. 16.-án a királyné ismét 6539 újonczot kért a megyéktől, Aradvármegye decz. 10. azt felelte, hogy a mult országgyűléstől reá kivetett gyalogságot ő egy lábíg kiállította. Különbén pedig arra kéri a királynét, hogy máskor ilyesmit csak az országgyűlésen rendeljen el; a helytartótanács nov. 29.-i rendeletére azonban elhatározta, hogy a kóborlók és a gazdátlanok közül az alkalmasokat katonáknak vitet be⁴⁾. 1744. június 8.-án, a királynénak márcz. 30. tett fölszólítására, a vármegye »szegénységének daczára is« elhatározta, hogy egy káplár alatt 15 jól fölszerelt gyalogost tart készen az indulásra. Szept. 4. némán fogadta ugyan a nádornak azt a buzdítását, hogy a királynénak a magyar nemzet iránt tanúsított anyai jóságáért s kegyeiért a magyarok minden ellenségével szemben győzelemhez segítse a királynét; másnap azonban már egészen neki buzdultak a rendek, mikor — aug. 18.-áról — maga a királyné is fegyverre szólította őket. Egy hadnagy vezetése alatt 35 katonát aján-

¹⁾ Aradvármegye levele a magyar és az udv. kancelláriához, a helytartó tanács-hoz, az uralkodó-társhoz, a haditanács referenséhez, Koller József tanácsoshoz, b. Fischerhez és Rimanóczy Antalhoz. *Źk.*, 240—260. l. — ²⁾ *U.-o.* 264—5. — ³⁾ *U.-o.* 273. — ⁴⁾ *U.-o.* 274—5.

lottak meg; mivel pedig az 1681. XLVII. t.-cz. értelmében a rácok is kötelesek fölkelni s az országot védeni, kérték a királynét, ne engedje itthon ülni a megyében szállásoló hét rác kapitányt, kik a táborban levőkön kívül legalább ezer embert vezethetnek zászlai alá s rendelje őket is a tiszántúli fölkelők vezére, gróf Károlyi Ferencz alá. Kérték továbbá, hogy vezéreit a nemzetet, embereket és alkotmányt jól ösmerők sorából válaszsza s hogy 35 emberök számára fegyvert adjon¹⁾.

A rácokkal szemben a gúny, magával a királynéval szemben pedig az önérzet hangja eléggé mutatta, hogy megvan már Aradvármegyében az a közszellem, az a függetlenség és politikai érettség, mely nélkül mint önálló hatóság nem élhet. 1744. augusztus 26.-án azután a királyné egyik kedvelt államférfiát, *Grassalkovics* Antalt nevezte ki első rendes főispánjává, a mi egyúttal a katonai területek és Zaránd nyugati részeinek beolvasztását, a vármegye nagyobbítását, közjogi helyzetének megállapítását, az 1741: XVIII. t.-cz. végrehajtását s Arad új korszakának kezdetét jelentette.

¹⁾ *Aradm. jk.* 1744., 306., 310., 313. és 315—6. l.